

„Anielskie moce, spieszcie” – stichery św. Romana Melodosa na przedświęcie Narodzenia Chrystusa

„Angelic powers, now proceed” – sticherons by St. Romanos the Melodist of the forefeast of the Nativity of Christ

igumen Pantelejmon Karczewski

Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie, Polska

 0000-0003-0829-1781

 pantelejmon.karczewski@gmail.com

Data przekazania: 21.02.2023

Data akceptacji: 2.03.2023

Data publikacji: 11.09.2023

Abstract: The feast of the Nativity of Christ is in many ways similar to the feast of feasts – the Resurrection of Christ. One of the similarities is the extensive pre-Christmas period, the last days of which (December 20-24) resemble Holy Week. At matins, sticherions by St. Roman Melodos, with sublime content and its own solemn melody, are sung. The name of the whole cycle comes from the opening verse of the first song: „Angelic powers, now proceed”. The hymns introduce the faithful to the celebration of the Nativity of Christ and encourage them to consider the mystery in the light of dogmatic theology and spiritual life. This article is an analysis of the first twelve sticherions (from the first two days of the pre-Christmas period – December 20 and 21). The author proposed a Polish translation of each sticherion, and also commented on the texts.

Streszczenie: Święto Narodzenia Chrystusa pod wieloma względami podobne jest do święta świąt – Zmartwychwstania Chrystusa. Jednym z podobieństw jest rozbudowany okres przedświąteczny, którego ostatnie dni (20-24 grudnia) przypominają Wielki Tydzień. Na jutrzniach śpiewane są stichery autorstwa św. Romana Melodosa, o podniosłej treści i własnej uroczystej melodii. Nazwa całego cyklu pochodzi od wiersu rozpoczynającego pierwszy utwór: „Anielskie moce, spieszcie”. Hymny wprowadzają wiernych w uroczystość Narodzenia Chrystusa i zachęcają do rozważania misterium w świetle teologii dogmatycznej oraz życia duchowego. Niniejszy artykuł stanowi analizę dwunastu pierwszych sticher (z dwóch pierwszych dni przedświęcia – 20 i 21 grudnia). Autor zaproponował polskie tłumaczenie każdej ze sticher, a także opatrzył teksty komentarzem.

Keywords: Nativity of Christ, Christmas, Roman the Melodist, hymnography, Orthodoxy

Słowa kluczowe: Narodzenie Chrystusa, Boże Narodzenie, Roman Melodos, hymnografia, Prawosławie

Cite this article: Karczewski, P., „Anielskie moce, spieszcie” – stichery św. Romana Melodosa na przedświęcie Narodzenia Chrystusa, *Elpis*, 25 2023: 25-33.
Cytowanie: <https://doi.org/10.15290/elpis.2023.25.02>

Święto Narodzenia Chrystusa, choć zajmujące miejsce pośród całej plejady dwunastu wielkich świąt, śmiało można uznać za święto wyjątkowe. Narodzenie Syna Bożego w Ciele nieprzypadkowo nazywane jest „zimową Paschą”, a więc zimowym odpowiednikiem święta świąt – Zmartwychwstania Chrystusa. Liturgiczne obchody wydarzenia rzeczywiście stawiają Narodzenie na miejscu wyjątkowym. Jednym z podobieństw paschy zimowej i tej właściwej jest rozbudowany liturgicznie okres przygotowawczy. Bez niego wierny nie byłby w stanie właściwie doświadczyć i przeżywać misterium. Pośród wspomnianych elementów wyróżnić można czterdziestodniowy Post Filipowy, w którym szczególne miejsce zajmują ostatnie dni – cztery dni przedświęcia (20-23 grudnia) i wigilia (24 grudnia). Mają one własne teksty nabożeństw, nawiązujące niekiedy do Wielkiego Tygodnia.

Na jutrzni pięciu wspomnianych dni na zakończenie psalmów laudacyjnych przewidziany jest śpiew lub recytacja sticher autorstwa jednego z czołowych hymnografów chrześcijaństwa – św. Romana Melodosa. Każdego dnia wykonywanych jest ich sześć, co w sumie daje liczbę trzydziestu. Poza tymi używanymi w nabożeństwie w zbiorach tekstów znaleźć można o wiele więcej zwrotek poświęconych zbliżającemu się Bożemu Narodzeniu autorstwa św. Romana, które nie weszły do użytku liturgicznego (ogólna liczba strof wynosi niemal dziewięćdziesiąt). Zważywszy na fakt, że pisarz znany jest jako twórca wielu kontakionów, śmiało można uznać stichery za poszczególne części jednej większej kompozycji, która mogła być pierwotnie kontakionem (ze zwrotekami w zupełnie innej kolejności), a dopiero później zbiorem sticher (*Kondaki i ikosy...*, 1881).

Omawiane utwory wyróżniają się na tle innych hymnów przedświęcia, stanowiąc liturgiczną perłę celebracji misterium Narodzin, zarówno pod względem bogactwa tekstu, jak i melodii. Mają bowiem swoją własną niepowtarzalną linię melodyczną (automelos), która wzięła nazwę od pierwszych słów inauguracyjnej stichery („Anielskie moce, spieszcie”) i która stanowi wyznacznik melodii wielu innych hymnów.

We współczesnej praktyce omawiane stichery nie są znane większości wiernych. Wynika to z tego, że ich liturgiczne miejsce znajduje się na nabożeństwach celebrowanych w praktyce parafialnej niezwykle rzadko, a będących bardziej domeną monasterów. Jednak nawet sama obecność hymnów podczas nabożeństwa nie sprawia, że wyróżniają się one na tle innych. Kryterium ich podniosłości jest forma wykonania. Mogą być bowiem przeczytane, zaśpiewane według tradycyjnej melodii szóstego tonu, lub – co najbardziej uroczyste – śpiewane we wspomnianej już specjalnej melodii. Ostatnia możliwość praktykowana jest chociażby w Ławrze *Troice-Siergiejewoj*, gdzie chór dla wykonania sticher wychodzi na środek świątyni, sprawiając, że moment ich wykonania jest niezwykle uroczysty. Warto wspomnieć jeszcze o praktyce Monasteru św. Jonasza w Kijowie, gdzie stichery śpiewane są dodatkowo, poza przewidzianym programem liturgicznym, także w każdą niedzielę Postu Filipowego na jutrzni w trakcie całonocnego czuwania, akcentując tym samym bożonarodzeniowy wymiar całego postnego okresu.

Przed omówieniem treści sticher poruszyć należy kwestię struktury rozmieszczenia utworów na nabożeństwach poszczególnych dni przedświątecznych. Porównując współczesne grecki i cerkiewnosłowiański menologiony, dostrzec można rozbieżności w układzie sticher w pierwszym i piątym dniu (rozmieszczenie sticher w drugim, trzecim i czwartym dniu jest tożsame w obu praktykach). Układ obrazuje tabela nr 1:

Tabela nr 1: Układ sticher pierwszego i piątego dnia przedświątecznego wg redakcji greckiej i cerkiewnosłowiańskiej.

	Pierwszy dzień przedświątecznego (20 grudnia)		Piąty dzień przedświątecznego (24 grudnia)	
	Redakcja grecka	Redakcja cerkiewnosłowiańska	Redakcja grecka	Redakcja cerkiewnosłowiańska
1. stichera	Anielskie moce, spieszcie (Αἱ Ἀγγελικαί, προπορεύεσθε Δυνάμεις)	Anielskie moce, spieszcie (Ангельския предыдите силы)	Ponad rozum (Ἐπὶ τῶν ὑπὲρ νοῦν)	Zajaśniała gwiazda (Звезда возсия)
2. stichera	Zajaśniała gwiazda (Ανίσχει ὁ Ἀστήρ)	Góry niech ociekają słodyczą (Горы сладость да каплют)	Przyjdź, Izraelu zatwardziały (Δεῦρο Ἰσραήλ, βαρυκάρδιε)	Hymnami zastęp anielski (Песньми лик Ангельский)
3. stichera	Góry niech ociekają słodyczą (Βουνοὶ γλυκασμόν, σταλαξάτωσαν)	Z ziemi podnosząc śmiertelników (От земли вознося)	Słońce Synu (Ἥλιε Υἱέ)	Kwiat zakwitnie z korzenia Jessego (Цвет изыдет из корене Иессеєва)
4. stichera	Z ziemi podnosząc śmiertelników (Γῆθεν ἀνυψῶν)	Przyjdź, Izraelu zatwardziały (Гряди, Израиллю тяжкосердый)	Hymnami nowymi (Ἀσμασι καινοῖς)	Dziś Adam (Днесь Адам)
	Przyjdźcie, wierni (Δεῦτε οἱ πιστοί) <i>Dodatkowa stichera obecna tylko w wersji greckiej (ogólna liczba sticher pierwszego dnia w greckiej praktyce wynosi 7)</i>	/		
5. stichera („Chwała”)	Zbliża się Chrystus (Ἐγγίξει ὁ Χριστός)	Zbliża się Chrystus (Приближается Христос)	Przyjdź, Betlejem (Δεῦρο Βηθλεέμ)	Przyjdź, Betlejem (Гряди, Вифлеєме)
6. stichera („i teraz”)	Zazdrość i ogień pożrą cię (Ζηλός τε καὶ πῦρ)	Zazdrość i ogień pożrą cię (Зависть же и огонь)	O, błogosławione łono (Ὁ μακαριστή, τῆς θεόπαιδος κοιλία)	O, błogosławione łono (Ο, блаженное Богоотроковицы чрево)

Ponadto słowiańska redakcja przewiduje na drugi dzień przedświęcia (21 grudnia) sticherę (trzecią), której nie ma w greckim menologionie i która prawdopodobnie nie została napisana przez św. Romana Melodosa.

Niniejszy artykuł stanowi analizę dwunastu pierwszych sticher (z dwóch pierwszych dni przedświęcia – 20 i 21 grudnia) według cerkiewnosłowiańskiej redakcji menologionu używanej w praktyce PAKP. Autor zaproponował polskie tłumaczenie każdej ze sticher, a także opatrzył teksty komentarzem.

1. Anielskie moce, spieszcie

Anielskie moce, spieszcie,
a kto w Betlejem, przygotujcie żłóbek.
Słowo bowiem się rodzi,
Mądrość przybywa,
Kościele, przyjmij pozdrowienie,
ku radości Bogurodzicy,
ludzie zawołajmy:
Błogosławiony, Któryś przyszedł,
Boże nasz, chwała Tobie.

Do anielskich zastępów podmiot liryczny kieruje czasownik „προπορεύεσθε” (cs. предъидите) (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ K'*, cerkiewnosłowiański tekst za: *V 20-j den'...*), wzywający je, by spieszyły, szły z przodu, czy wręcz wyprzedzały wszystkich (ang. Go before us, fr. avancez) (*The 20th Day...*, *12 Ménéé...*), by szykować świat na przyjście w ciele Syna Bożego. Kolejnym adresatem wezwania są „οἱ ἐν Βηθλεέμ” (cs. иже в Вифлееме), a więc ci, którzy w Betlejem (kto w Betlejem). Ich z kolei podmiot liryczny zachęca do przygotowywania żłóbka. Cerkiewnosłowiański przekład wersu „иже в Вифлееме уготуйте ясли” mógłby być rozumiany jako wezwanie „przygotujcie w Betlejem żłóbek” bez wprowadzenia nowego adresata ze względu na możliwość różnej interpretacji rodzajnika „иже”. Grecki oryginał „οἱ” (rodzajnik w liczbie mnogiej) nie pozostawia jednak wątpliwości, że chodzi o nowego adresata zwrotu, którym stają się wszyscy przebywający akurat w Betlejem.

Rozbieżność w tłumaczeniach przekłada się także na redakcje tekstu w innych językach. Dwa angielskie przekłady proponują zupełnie inną wersję. Jedno z nich: „Go before us, ye angelic hosts, and prepare the manger in Bethlehem” (*The 20th Day...*) powstało na podstawie języka cerkiewnosłowiańskiego bez uwzględnienia greckiego oryginału. Inne angielskie tłumaczenie proponuje zdanie: „Angelic powers, now proceed! Go to Bethlehem, prepare the manger” (*Menaion – December 20...*), wzywając tym samym anielskie moce, by udały się do miasta Betlejem. Francuski przekład podąża za greckim oryginałem, wzywając: „vous les gens de Bethléem” (*12 Ménéé...*) (wy, mieszkańcy Betelejem).

Hymn informuje ponadto, że Słowo się rodzi, a „Słowo” jest jednym z określeń Syna Bożego. Warto zauważyć, że zarówno w języku cerkiewnosłowiańskim, jak i polskim ma ono rodzaj nijaki, podczas gdy w grece rodzaj męski (ὁ λόγος). Utwór kończy epilog nawiązujący do słów, którymi witany był Chrystus wchodzący do Jerozolimy: „Błogosławiony, Który przybywa” (J 12,13), jednak nie w czasie teraźniejszym, lecz w aoryście („Błogosławiony, Któryś przyszedł”).

Pierwsze słowa cytowanej stichery („Anielskie moce, spieszcie”) stały się zarówno nazwą linii melodycznej, jak i potocznym określeniem całego cyklu sticher św. Romana.

2. Góry niech ociekają słodyczą

Góry niech ociekają słodyczą,
oto bowiem przychodzi Bóg z Temanu,
narody, ukorzcie się,
prorocy i patriarchowie, podskoczcie z radości,
ludzie, zatańczcie w Bożym natchnieniu:
Mocny i Wielki Władca Chrystus się rodzi,
Król Niebios na ziemię przychodzi.

Podmiot liryczny wzywa góry do ociekania słodyczą, co stanowi nawiązanie do Księgi Amosa. W prorocत्वie czytamy słowa opisujące zapowiadany dobrobyt: „Oto nadchodzą dni, mówi Pan, że oracz będzie za żniwiarzem, a depczący winogrona za siejącym ziarno; góry będą ociekać moszczem, a wszystkie pagórki się

rozpłyną” (Am 9,13). Owa słodycz (gr. γλυκοσμών) została przetłumaczona w wielu polskich wydaniach jako moszcz – świeżo wyciśnięty sok owocowy przeznaczony do wyrobu wina. Cytat użyty w kontekście zbliżającego się Narodzenia Chrystusa ma na celu zobrazowanie dobrobytu i radości, jakie udziela się światu wraz z narodzinami w ciele Syna Bożego.

W kolejnym wersie św. Roman nawiązuje do Księgi Habakuka – „Bóg przychodzi z Temanu” (Ha 3,3). Wspomniany werseł profetyczny jest często obecny w hymnach bożonarodzeniowych, m.in. jako werseł śpiewany między apostychami. Cerkiewnosłowiańskie tłumaczenie wersetu „ἦκει ὁ Θεός, ἐκ Θαμῶν” podąża za tłumaczeniem biblijnym, gdzie Teman przełożony został jako południe (cs. приходит Бог от юга).

Trzeci wers to nawiązanie do Księgi Izajasza – „Z nami Bóg, zrozumcie to, narody, i ukorcie się” (Iz 8,9-10) – słów śpiewanych podczas wielkiego powieczera, w sposób szczególnie brzmiących na nabożeństwie Bożego Narodzenia. Sam termin „Ἐθνῆ” dość często występuje w hymnografii, nawet w samym omawianym cyklu sticher. Jest polisemantyczny i oznacza zarówno narody, jak i pogan (narody inne niż naród wybrany).

Ponadto werseł ten rozpoczyna cykl zwrotów do poszczególnych grup. O ile narody wzywane są do ukorzenia się, o tyle prorocy, patriarchowie i wszyscy ludzie zachęceni są do radości wyrażanej w różny sposób. Prorocy i patriarchowie zachęceni są do podskoku (gr. σκιρτήσατε/ cs. выиграйте). Radość proroków jest rezultatem zbliżającego się wypełnienia prorocत्व. W subtelny sposób hymnograf ukrył imiona proroków w wymienionych wcześniej profetycznych cytatach. Mowa o Amosie, Habakuku i Izajaszu. Patriarchowie (Abraham, Izaak, Jakub, itd.) z kolei wzywani są do radości z uwagi na wypełnienie ich długiego oczekiwania na przyjście Mesjasza.

Grecki oryginał wymienia proroków i patriarchów obok siebie: Προφήται Πατριάρχαι σκιρτήσατε (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪK*'), podczas gdy cerkiewnosłowiańska redakcja zmienia tekst i rozdziela obie grupy: „радуйтесь, пророцы, патриарси выиграйте” (cerkiewnosłowiański tekst za: *V 20-j den'...*) (radujcie się, prorocy, patriarchowie podskoczcie z radości).

W ostatniej apostrofie ludzie wezwani są do zatańczenia w Bożym natchnieniu (gr. χορεύσατε ἐνθέως). Przysłówek „ἐνθέως” pochodzi od rzeczownika „Θεός” (Bóg). Przymiotnik o tym samym znaczeniu oznacza „natchniony, wypełniony bóstwem, uniesiony, owładnięty, natchniony przez Boga” (Jurewicz, 2020, s. 307).

Można tu zauważyć nieścisłość translatoryczną. W cerkiewnosłowiańskim tłumaczeniu podmiot nie wspomina o tańcu (używając frazy, która brzmiałaby „ликуйте божественне”), lecz o zaklaskaniu w dłonie (cs. восплещите руками). Rozróżnienie między tekstem greckim i słowiańskim zauważalne jest w przekładach angielskich. Tłumaczenie z greki podaje wersję: „Leap for joy, O patriarchs; dance, families of the nations” (*Menaion – December 20...*), podczas gdy w przekładzie podążającym za wersją cerkiewnosłowiańską czytamy: „Leap for joy, ye patriarchs! Clap your hands, O men” (*The 20th Day...*).

Zakończenie hymnu stanowi epiforę, z której skorzystają niektóre kolejne stichery.

3. Z ziemi podnosząc śmiertelników

Z ziemi podnosząc śmiertelników,
Stwórca przychodzi,
odnawiając królewski obraz.
Wspóradujcie się moce na wysokościach i zaśpiewajcie:
Rozdzielający mur wrogości został zburzony,
przyszedł bowiem Ten, na Którego czekaliśmy,
Bóg stał się człowiekiem,
Król Izraela, Chrystus przychodzi.

W oryginalnym tekście wykorzystana została gra słów. W pierwszym wersie tekstu użyty został rzeczownik „βροτὸς” (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪK*'), a w przedostatnim „βροτὸς” który oznacza śmiertelnika, człowieka, śmiertelnego człowieka (Jurewicz, 2020, s. 157). Mowa zatem o tym, że Bóg podnosi z ziemi całą śmiertelną ludzkość, wszystkich śmiertelników oraz, że Bóg sam staje się śmiertelnym człowiekiem. Cerkiewnosłowiańska redakcja przekłada termin w pierwszym wersie jako „человечество” (cerkiewnosłowiański tekst za: *V 20-j den'...*) (ludzkość) i konsekwentnie w przedostatnim: „человек” (człowiek). Taki sposób tłumaczenia występuje w wielu tekstach, np. w troparionie Poczęcia św. Anny (9 grudnia), kanonie Wielkiej Soboty. Wierność oryginałowi zachowują przekłady angielski i francuski. Oba używają podobnie brzmiącego rzeczownika, odpowiednio: „mortals” i „mortels”. W polskim przekładzie autor zaproponował użycie terminu „śmiertelnicy” w pierwszym wersie, a w przedostatnim konstrukcji „Bóg stał się człowiekiem”.

Piąty wers używa terminu „μεσότοιχον” (cs. средостение), zaczerpniętego z Listu apostoła Pawła do Efezjan: „On bowiem jest pokojem naszym, On, który jednych i drugich uczynił jednością i zburzył rozdzielający mur – wrogość, przez ciało swoje” (Ef 2,14). Słownik O. Jurewicza tłumaczy słowo „ὁ μεσότοιχος” (r.m.) jako „mur graniczny” (Jurewicz, 2020, s. 614). Wspomnienie o murze występuje również w pierwszej sticherze samego święta Narodzenia Chrystusa, śpiewanej na wieczerni na „Panie, wołam”.

Ostatni wers stichery brzmi w oryginale: „ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, Χριστὸς παραγίνεται” (Król Izraela, Chrystus przychodzi). Redakcja cerkiewnosłowiańska podaje nieco inne zakończenie utworu: „Царь Израилев, Христос Бог наш” (Król Izraela, Chrystus Bóg nasz).

4. Przyjdź, Izraelu zatwardziały

Przyjdź, Izraelu zatwardziały,
przepędź pokrywający twą duszę obłok,
rozpoznaj Stwórcę rodzącego się w grocie.
On to jest oczekiwaniem narodów.
On zniszczy twe święta,
bo wyrzekasz się wołania:
Król Izraela, Chrystus przychodzi.

Cytowana stichera adresowana jest do narodu izraelskiego, który wzywany jest, by uznał Boskość Jezusa Chrystusa i rozpoznał w nim Mesjasza. Naród określany jest jako zatwardziały, a w greckim oryginale dosłownie jako „o ciężkim sercu” (gr. βαρυκάρδιος, cs. тяжкосердый) (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ KD'*, cerkiewnosłowiański tekst za: *V 20-j den'...*), co wskazuje na nieulegliwość Żydów wobec nauki Chrystusa i Jego ofiary na krzyżu.

Podmiot wzywa, by naród przepędził obłok, który zaćmił jego postrzeganie świata. Podobna konstrukcja użyta została również w troparionie do św. ap. Jana Teologa.

Słowa „rozpoznaj Stwórcę rodzącego się w grocie” zachęcają do tego, by w małym dziecięciu rodzącym się w Betlejem Izraelici dostrzegli Mesjasza – Zbawiciela. Określenie Zbawiciela mianem oczekiwania narodów (gr. τῶν Ἐθνῶν ἡ προσδοκία, cs. языков чаяние) ma biblijne korzenie – to fragment błogosławieństwa Jakuba wypowiedzianego wobec swoich synów (Rdz 49,10). Podobnie jest z kolejnym wersem. Słowa „on zniszczy twe święta” (w przekładzie francuskim: „vos fêtes”, *12 Ménéee...* – „wasze święta”) można uznać za nawiązanie do słów z Księgi Izajasza: „Waszych nowiów i świąt nienawidzi moja dusza” (Iz 1,14).

Epifora kończąca hymn jest identyczna z kończąca utwór poprzedni.

5. Zbliża się Chrystus

Zbliża się Chrystus.
Betlejem, przygotuj się,
już zbawienie oświeca narody,
upiększ żłób,
pasterzy zbierz,
wezwił magów z Persji.
Wojska bezcielesnych umysłów wołają:
Król Niebios, Chrystus przychodzi.

Hymn ma budowę klamrową. Początek i koniec są napisane w trybie oznajmującym („Zbliża się Chrystus...”; „Wojska bezcielesnych umysłów wołają...”), a część środkowa to apostrofy w trybie rozkazującym. Cerkiewnosłowiański przekład przekształcił czasownik „κράζουσιν” (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ K'*) w wezwanie „воззовите” (cerkiewnosłowiański tekst za: *V 20-j den'...*) (zawołajcie).

Warto zwrócić szczególną uwagę na dwa czasowniki. Pierwszym z nich jest „przygotuj się”, który w greckim oryginale (gr. προετοιμάζου, cs. предуготовися) złożony jest z dwóch części i oznacza dosłownie: przed-przygotuj się/ uprzednio przygotuj się. Podkreślony jest zatem wymiar wstępnego przygotowania do wydarzenia. Drugim z czasowników jest „upiększ” (gr. εὐτρέπισον, cs. благоуукраси) – słowo często powtarzane w wielu innych hymnach przedświątecznych. W cytowanym utworze Betlejem ma za zadanie upiększyć żłób, w innych tekstach upiększyć ma się także grota czy samo Betlejem.

Hymn ma swoją epiforę nawiązującą do tych z poprzednich sticher.

6. Zazdrość i ogień pożrą cię

Zazdrość i ogień pożrą cię,
zaiste szalony kłamco,
i przekleństwo prawa,
oto bowiem Dziewica poczęła w łonie,
jak zapowiedział Izajasz,
i w żłóbku kładzie Króla,
przez Którego wszyscy silni z pokolenia Judy
będą odsunięci.

Pierwszy wers hymnu nawiązuje do Księgi Izajasza: „Panie, choć twoja ręka jest wywyższona, oni jednak tego nie widzą. Ale ujrzą i będą zawstydzeni z powodu ich zazdrości wobec twego ludu; ponadto ogień twoich wrogów pożre ich” (Iz 26,11). Podmiot omawianego hymnu zwraca się z zapowiedzią pożarcia przez zazdrość i ogień do diabła, określając go szalonym kłamcą bądź też oszustem. Pojawia się również termin „przekleństwo prawa” nawiązujący do troparionu Wielkiego Piątku „Odkupiłeś nas od przekleństwa prawa”. Czwarty wers bazuje dalej na Księdze Izajasza. Tym razem mowa o najbardziej znanym mesjańskim starotestamentowym proroczwie: „Oto dziewica pocznie i urodzi syna” (Iz 7,14).

Dwa ostatnie wersy mówiące o pokoleniu Judy odnoszą się do proroczwia z Księgi Rodzaju: „Nie będzie odjęty szept (berło) od Judy, ani wódz z biodr jego, aż przyjdzie, który ma być posłan, a on będzie oczekawaniem narodów” (cytat z Biblii Jakuba Wujka). To mesjańskie proroczwie wypełnia się wraz z przyjściem na świat Jezusa Chrystusa – „silni” (gr. δυνάσταί) (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ KD'*) zostają odsunięci, zabrani, znikają (gr. ἐκλείψουσιν).

7. Stwórcza mądrość teraz przychodzi

Stwórcza mądrość teraz przychodzi,
chmury proroczw rozstępują się,
łaska rozkwita,
prawda zajaśniała,
ciemność zagadek przemija,
brama Edemu została otwarta.
Adamie, tańcz z radości.
Stwórca, Bóg nasz, dobrowolnie przyjął ciało.

Przyjście na świat Mesjasza jest określane jako przyjście stwórczej mądrości, która wypełnia proroczwie, oświeca świat i wyprowadza go z ciemności. W plastycznym opisie czytamy, że chmury proroczw rozstępują się i przeminęła ciemność zagadek (gr. αἰνίγματα σκιώδη) (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ KA'*). Pierwsze słowo terminu oznacza dosłownie zagadkę i dało źródło nazwie „Enigma”. Drugie zaś słowo pochodzi od rzeczownika „cień”. Związek tych wyrazów oznacza bardziej „ciemne zagadki”, ale podążając za francuską wersją przekładu: *l'obscurité des énigmes (12 Ménéee...)* autor przyjął wersję „ciemność zagadek”.

W utworze występuje wiele czasowników w trybie oznajmującym. Zostały one użyte w różnych czasach (teraźniejszym i przeszłym), co zostało uwzględnione w tłumaczeniu.

W ostatnim wersie podmiot obwieszcza, że Stwórca stał się człowiekiem. Grecki oryginał używa terminu „πλαστουργός” (niejedynego w grece określenia na stwórcę, które oznacza tego, kto ukształtował, uformował), a następnie czasownika „πεπλαστούργηται” (dosł. został ukształtowany, uformowany). Taka gra słów dostarcza problemów translatorycznych w języku polskim. Pewnym jest, że nie można użyć czasownika „został stworzony” z uwagi na jego powiązania z herezją ariańską. Cerkiewnosłowiańskie tłumaczenie uwzględnia grę słów: „Создатель Бог нашъ вольно создася” (cerkiewnosłowiański tekst za: *V 21-j den'...*).

8. Zapowiedzi proroków wypełniają

Zapowiedzi proroków wypełniają i widzenia,
Słowo rodzi się w brutalności ciała,
I w żłobie zwierzęcym zostaje położone.
Oto skrajne uniżenie!
Oto budząca bojaźń opatrność,

przez którą śpiewamy:
Król Izraela, Chrystus przychodzi.

Problem w przekładzie tego hymnu sprawia czasownik „παχύνεται” (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ KA*), cs. одбелевае (cerkiewnosłowiański tekst za: *V 21-j den'*...). Oryginał tekstu mówi o tym, że Słowo Boże rodzi się i „παχύνεται”. Termin oznacza dosłownie tyć, grubieć, otępieć, utuczyć się, stać się ociężałym. Mowa o wszelkich konsekwencjach przyjęcia ludzkiego ciała. Autor użył zatem konstrukcji: „rodzi się w brutalności ciała”.

9. Oto Czysta rodzi Syna Bożego

Oto Czysta rodzi Syna Bożego,
ponad rozum i słowo.
Jego to niegdyś zapowiadali prorocy
natchnieni Duchem Świętym,
że zachowa cię nieskalaną
i uwolni Adama.
Ludzie, zawołajmy:
Król nasz Chrystus przychodzi w ciele.

Stichera została przetłumaczona jedynie na podstawie przekładu cerkiewnosłowiańskiego (cerkiewnosłowiański tekst za: *V 21-j den'*...). Jak już zostało wspomniane we wprowadzeniu, tekst nie występuje w greckim menologionie, a jedynie w cerkiewnosłowiańskiej redakcji.

W hymnie można dostrzec nieścisłość gramatyczną. W pierwszym wersie Bogurodzica (ukryta pod metonimią „Czysta”) opisywana jest w trzeciej osobie („rodzi”), a w piątym wersie w drugiej („zachowa cię”).

10. Od łona Ojca nie odstąpiwszy

Od łona Ojca nie odstąpiwszy,
jako człowiek byłeś widziany,
i noszony byłeś na rękach Dziewicy,
magów z Persji przez gwiazdę wezwałeś,
którzy uczcili Cię jako króla i Boga.
Tchnieniem ust zniszczysz
bezbożnych władców narodów
i paść będziesz swój lud wybrany.

W pierwszym wersie wyrażona jest teologiczna myśl, że Syn Boży przez cały czas jest w jedności z Bogiem Ojcem. Podobne słowa padają chociażby w czwartym hirmosie kanonu niedzielnego jutrzni siódmego tonu (cs. Отца недра не оставль). Źródłem stwierdzenia „łono Ojca” jest Ewangelia św. Jana: „Boga nikt nigdy nie widział; Jednorodzony Syn, będący w łonie Ojca, On ukazał” (J 1,18). W drugim wersie grecki tekst używa imiesłowu “ὄραθης” (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ KA*) oznaczającego być widzianym. Cerkiewnosłowiański tekst proponuje przekład “человек явился еси” (cerkiewnosłowiański tekst za: *V 21-j den'*...). (objawiłeś się jako człowiek), podczas gdy ten sam termin (ἐν σαρκί πῶς ὄραθης) w kazyminie Wielkiego Poniedziałku został przetłumaczony jako „виден был еси” (byłeś widziany).

Ostatni werset zawiera termin „λαὸν περιούσιον” o pochodzeniu biblijnym. Słowa te oznaczają wybrany lud Boga, Jego własność: „Ten, który wydał siebie za nas, aby wybawił nas z wszelkiego bezprawia i oczyścił sobie lud wybrany, gorliwy w dobrych dziełach” (Tt 2,14). Termin w języku cerkiewnosłowiańskim brzmi: „люди избранны”, a w cytowanej sticherze został przetłumaczony inaczej, jako: „люди осущественныя”. Francuskie tłumaczenie mówi o ludziach zbawionych: *peuple sauvé (12 Ménéé...)*, a angielski przekład nie oddaje myśli oryginału i tłumaczy wers zupełnie inaczej: „but the sheep of Your pasture You feed with the bread of life” (*Menaion – December 21...*).

11. Słowo współlistotne Ojcu

Słowo współlistotne Ojcu,
przyjąwszy ciało z czystej dziewiczej krwi,
formuje się i rośnie w czasie,

by narodzić się w grocie.
Cóż za cud!
Aniołowie klaszczą, ludzie śpiewają:
Król Izraela Chrystus przychodzi.

Przedostatnia stichera drugiego dnia przedświecienia porusza dwa tematy związane z najważniejszymi dogmatami wiary chrześcijańskiej – o Bogu w Trójcy Świętej i o Wcieleniu Syna Bożego.

Już w pierwszych słowach Syn Boży określany jest jako „Słowo współistotne Ojcu”. „Słowo” to jedno z określeń drugiej hipostazy Trójcy Świętej zaczerpnięte z Ewangelii św. Jana. W greckim oryginale termin ten (gr. Λόγος) jest rodzaju męskiego. Syn Boży jest współistotny Ojcu (gr. ὁμοούσιος), co wyraża prawdę dogmatyczną zdefiniowaną na I Soborze Powszechnym. Drugim dogmatycznym tematem podjętym w sticherze jest Wcielenie Syna Bożego. Przyjmuje on ciało „z czystej dziewiczej krwi” (w oryginale: ἐκ παρθενικῶν φουαθεις ἄγνων αἱμάτων (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪKA'*), cs. от девственных растворение прием чистых кровей) (cerkiewnosłowiański tekst za: *V 21-j den'...*), a następnie w jej łonie „formuje się i rośnie” (gr. πλάττεται καὶ αὔξει) podlegając ograniczeniom miejsca i czasu, by wreszcie (gr. αὐθίς) narodzić się fizycznie.

Opis cudu zakończony jest wykrzyknieniem, brzmiącym w oryginale „ἐκπληξίς”, oznaczającym niespodziankę, szok, zadziwienie. Cerkiewnosłowiańska redakcja używa dłuższej konstrukcji: „ужас велий” (wielkie zdziwienie, zdumienie). Autor zaproponował w polskim przekładzie wykrzyknienie „Cóż za cud”.

Cerkiewnosłowiańska wersja zamienia adresatów apostrof z czynnościami: „ангели воспевают, человецы же руками плещут” (aniołowie śpiewają, ludzie klaszczą w ręce).

12. Proroctwa wróżbity Balaama

Proroctwa wróżbity Balaama wypełniają się.
Ci, którzy byli napełnieni perskimi cudami,
zostali olśnieni blaskiem niezwyklej gwiazdy, niezachodzącego Słońca – Chrystusa,
w Betlejem wcielonego Boga Króla
i dobrowolnego śmiertelnika
darami naznaczyli.

W pierwszym wersie podmiot nawiązuje do proroctwa Balaama z Księgi Liczb o gwieździe: „Widzę go, lecz jeszcze nie teraz, dostrzegam go, ale nie z bliska: wschodzi Gwiazda z Jakuba, a z Izraela podnosi się berło” (Lb 24,17). Samego Balaama określono terminem „μάντις” (grecki tekst za: *TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪKA'*) czyli „wróżbita”. Słowiański przekład używa terminu „волхв” – identycznego, jakim nazywa magów, którzy przyszli z darami.

W dalszej części stichera opowiada o magach, którzy – będąc badaczami gwiazd napełnionymi perskimi cudami bądź znakami – teraz doznali oświecenia widząc gwiazdę betlejemską. Ona bowiem doprowadziła ich do Chrystusa określanego jako „niezachodzące słońce”.

Wcielony Chrystus został nazwany terminem „ἑθελούσιον νεκρόν” (cs. вольного мертвеца). Jest On zatem Tym, Który dobrowolnie przyjął ludzkie ciało i został śmiertelnikiem, ale przede wszystkim Tym, Który dobrowolnie przyjmie śmierć na krzyżu. Dla przykładu, w ten sposób opisowo tłumaczy wspomniany termin przekład francuski: „Dieu qui accepte la mort” (*12 Ménéé...*).

Zakończenie

Zaprezentowany wybór tekstów stanowi jedynie część serii hymnów św. Romana Melodosa. Utwory wprowadzają wiernych w uroczystość Narodzenia Chrystusa i zachęcają do rozważania misterium w świetle teologii dogmatycznej oraz życia duchowego. Przedstawiają wydarzenie jako wypełnienie proroctw i długiego oczekiwania, które napełniło radością cały świat – zarówno widzialny, jak i niewidzialny.

Bibliografia

Jurewicz, O. (2020). *Słownik grecko-polski*. Warszawa.

Kondaki i ikosy sv. Romana Sladkopevca na nekotorye dni svâtyum, nekotorye dni nedeli, nekotorye nedeli, na dvunadesâtye prazdniki i na každyj den' strastnoj sedmicy i stihiry ego že na preprazdnstvennyye i poprazdnstvennyye dni pred roždestvom Hristovym i po roždestve Hristove. (1881). (S. Cvetkov, Tłum.). Moskva. [*Кондаки и икосы св. Романа Сладкопевца на некоторые дни святым, некоторые дни недели, некоторые недели, на двенадцатые праздники и на каждый день страстной седмицы и стихиры его же на препразднственные и попразднственные дни пред рождеством Христовым и по рождестве Христове.* (1881). (С. Цветков, Тłум.)], [online] https://azbyka.ru/otechnik/Roman_Sladkopevets/stihiry-predprazdnstvennyye-i-poprazdnstvennyye-pred-rozhdestvom-hristovym-i-po-rozhdestve-hristove/#sel=1:1,1:3, [13.02.2023]

Menaion – December 21. [online] https://dcs.goarch.org/goa_2022_0912/dcs/h/s/2022/12/21/ma/gr-en/index.html, [11.02.2023]

Menaion – December 20. [online] https://dcs.goarch.org/goa_2022_0912/dcs/h/s/2022/12/20/ma/gr-en/index.html, [11.02.2023]

TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ K' TOU AUTOU MĪNOS [TA MHNAIA. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ. ΤΗ Κ' ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΗΝΟΣ]. [online] http://www.christopherklitou.com/menaia_20_december_greek.htm, [8.02.2023]

TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ KA' TOU AUTOU MĪNOS [TA MHNAIA. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ. ΤΗ ΚΑ' ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΗΝΟΣ]. [online] http://www.christopherklitou.com/menaia_21_december_greek.htm, [8.02.2023]

TA MĪNAIA. DEKEMVRIOS. TĪ KD' TOU AUTOU MĪNOS [TA MHNAIA. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ. ΤΗ ΚΔ' ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΗΝΟΣ]. [online] http://www.christopherklitou.com/menaia_24_december_greek.htm, [8.02.2023]

The 20th Day Of The Month Of December. The Forefeast Of The Nativity In The Flesh Of Our Lord, God & Savior Jesus Christ. [online] <https://www.ponomar.net/maktabah/MenaionLambertsenDecember2000/1220.html>, [10.02.2023]

V 20-j den'. Predprâzdnstvo po plóti Roždestvá Góspoda Bóga i Spâsa nášego Iisúsa Hristá. I pámat' svâtágo svâšennomúčenika Ignatiâ Bogonóscsa, w: Mineâ. Dekabr' [*В 20-й день. Предпразднство по плóти Рождествá Гóспода Бóга и Спáса nášего Иисúса Христá. И пáмьть святáго священномúченика Игнатия Богонóсца, w: Минея. Декабрь.*] [online] https://azbyka.ru/otechnik/Pravoslavnoe_Bogosluzhenie/mineja-dekabr/20, [5.02.2023]

V 21-j den'. Predprâzdnstvo Roždestvá Hristóva, W: Mineâ. Dekabr' [*В 21-й день. Предпразднство Рождествá Христóва, w: Минея. Декабрь.*] [online] https://azbyka.ru/otechnik/Pravoslavnoe_Bogosluzhenie/mineja-dekabr/21 [5.02.2023]

12 Ménée de Décembre. [online] <http://sobor.fr/index.php?content=article&category=library&id=2018-06-26-4&lang=fr#20>, [8.02.2023]

Rozmiar artykułu: 0,8 arkusza wydawniczego